

med naravnim in nadnaravnim, zanj sta medicina in religija del iste resničnosti, pomembno je poznanje zakonov, ki določajo to realnost.

Za nas je pomembno spoznanje, da so prav vaški vrači tisti živi most, po katerem prehaja del duhovne kulture predšpanske Amerike v sodobni svet. Brez dvoma so vrači zato tudi nekakšni duhovni voditelji v svoji vasi. Vsi upori Indijancev proti španski ali pozneje mehiški oblasti so bili versko obarvani. Vsako uporniško gibanje je našlo svoj ideološki temelj v raznih verskih odklkih od krščanstva, v mesijanističnih zanosih ali v poskusih obnavljanja predkolumbovskih verskih predstav.

Tako je bilo pri Čamulah in tako je bilo med uporom jukatanskih Majev leta 1847. Takrat so se majevski kmetje uprli brezobzirnemu izkoriščanju veleposestnikov, vodili pa so jih "govoreči" križi. Če je videti simbol križa še tako krščanski, kljub temu ne smemo pozabiti, da je križ tudi že star majevski simbol, ki je pomenil nekaj takega kot drevo življenja, torej vesoljsko os, ki povezuje zenit in nadir združuje pojem vertikalnega s horizontalnim.

Podobno je bilo tudi v drugih deželah, kjer še živi indijansko prebivalstvo. Magične predstave o svetu so bile tudi osnova za obljube nekaterih uporniških voditeljev, da bodo uporni Indijanci neobčutljivi za strelno orožje belcev. To se je dogajalo v Braziliji, pa tudi med uporom Tecumseha v ZDA.

Prastara je tudi predstava o živalskem dvojniku — nagualu. Po indijanskem pojmovanju naj bi vsak človek imel pravzaprav več nagualov, vendar je eden med njimi najvažnejši. Človek in njegov nagual sta usodno povezana, rodita se sočasno, tako tudi umreta. Seveda Indijanci vedo, da kokoš, ovca ali jastreb ne živijo tako dolgo kakor človek, vedo pa tudi, da nagual ni navadna žival.

Zakonitosti, ki vladajo med posameznimi naguali, človekom in njegovim glavnim nagualom, so seveda tudi projekcija medčloveških razmerij v "nevidno razsežnost". Tako so močnejši in pomembnejši naguali tiste živali, ki so nevarne, ali pa so to ptice. Naguali so lahko tudi naravni pojavi; ti so hkrati med najmočnejšimi "človekovimi dvojniki". V hierarhiji nagualov so zato najvišji pojavi, kakor so: vrtnčasti vihar, komet in blisk, sledijo jaguarji, pume, jastrebi, orli in krokodili, vse do kokoši in metuljev. Najmočnejši naguali so seveda dvojniki tistih Indijancev, ki v vaški upravi zasedajo najvišja mesta. Ker pa se socialni položaj posameznikov spreminja, mora biti mogoča tudi sprememba naguala, zato marsikdo šele pozneje "spozna", da ima zelo mogočnega naguala. Predstave, ki so bolj ali manj podobne nagualizmu, najdemo tudi pri mnogih severnoameriških Indijancih. Še več: brskanje za prviniami vere v živalske dvojnike kot posebne in prvobitne predstave o duši nas privede nazaj v stari svet. Tako bi lahko sledili poti, po kateri so pred tisočletji blodili predniki Indijancev in ki jih je iz severne Azije privedla v Ameriko. Vero v nekatere duha — dvojnika poznajo celo Laponci na skrajnem evropskem severu.

Omenil sem, da tudi v občestvu nagualov poznajo hierarhijo. Najvišji naguali baje sploh ne umrejo s svojimi človeškimi dvojniki vred. To pa so naguali, ki nas spet spominjajo na nekdanja plodnostna in astralna božanstva, blisk in grom, komet in vihar. Preveč preprosto bi bilo zapisati, da je bil tudi prek nagualov možen razvoj do predstav v večnih in vsemogočnih božanstvih. S pomočjo racionalne analize je težko doumeti nam tuji svet magičnih predstav, mogoče bo zato vedno ostal nerazumljen.

Borut Korun

Literatura

1. Mircea Eliade: *Myths, Dreams and Mysteries*.
2. Karl W. Luckert: *Olmec Religion*.
3. Marvin Harris: *Cannibals & Kings. The Origins of Cultures*.
4. Laurette Sejourné: *Burning Water. Thought and Religion in Ancient Mexico*.
5. Mircea Eliade: *Mit i zbilja*.
6. Octavio Paz: *The Other Mexico*.

FILMSKI KOTIČEK

POMEN FILMA PRI ETNOLOŠKIH RAZISKAVAH

Predavanji zakonec Jablonko (USA) v Ljubljani. Filozofska fakulteta, 23. in 24. februarja 1984.

Dr. Allison Jablonko se je s problematiko novogvinejskih plemen srečala prvič na Columbia University Expedition, ki je preučevala ekologijo človeka (Human Ecology) na Novi Gvineji leta 1964 in 1965. Kasneje se je specializirala v zapisovanje plesov in gibov (labanografija), da je lahko leta 1968 doktorirala na temo **Ples in vsakodnevno gibanje med Maringi na Novi Gvineji**. Glavno dokumenta- cijsko sredstvo ob njeni nalogi je bil film. Zato je tudi ob disertaciji posnela **Maringe v gibanju**, nekakšen vizualni povzetek disertacije. Leta 1968 je spet odšla na Novo Gvinejo, kjer je nadaljevala slikovno in zvočno dokumen- tacijsko delo med Maringi. Naslednje leto pa je že sodelovala z Mauriceom Godelierom, francoskim antropologom, pri preučevanju plemena Baruya kot avtorica filma, ki prika- zuje antropologa pri njegovem delu. Šele v obdobju 1979—1982 je dobil ta, zdaj že znani, film **To find the Baruya story**, dokončno podoba v montaži (montaža Stephen Olson) in transkripciji besedila. Leta 1982 je v za RAI kot strokovna sodelavka zmontirala 8 delov serije o Maringih iz obsežnega filmskega materiala (okoli 20.000 m nemega filma 16 mm in okoli 15.000 m zvočnega filma). Na XI. ICAES v Vancouvru 1983 je imela Allison odličen referat z naslovom *Antropološke perspektive pri produk- ciji etnografskih filmov za široko publiko*. Ob njenem referatu sem se prvič srečal z njenim bogatim filmskim gradivom in z Allison osebno.

Marek Jablonko je filmski snemalec vseh njenih filmov. Diplomiral je iz tehničnih ved na Univerzi New York in se kot snemalec udeležil že omenjene ekspedicije na Novo Gvinejo. Poleg tega je snemal tudi v Indiji, v Radžastanu z dr. T. T. Rosinom.

Od leta 1970 živi zakonca Jablonko v Italiji.

O izkušnjah pri terenski uporabi filma največ zvemo iz dveh Allisoninih tekstov, ki ju ob tej priložnosti kratko predstavljam. Prvo besedilo je nastalo ob realizaciji filma **To find the Baruya story**. To je spremna študija k filmu, kakor je v navadi pri "vizualno" razviti antropologiji oz. etnologiji. Prvi del je nekakšen dosjé filma. Začne se z opisom novogvinejske kulture, z zgodovino raziskovanj in preide na okoliščine snemanja filma. Sledi nadroben opis filmskih sekvenc, kjer skuša avtorica z besedo dopolniti sliko, kolikor je to potrebno za strokovno uporabo filma. Iz študije zvemo mnogo o trudu, ki je potreben, najprej, da se material posname, še težja pa je pot do končne realizacije. Treba je omeniti, da sta iz gradiva, posnetega leta 1969, realizirana zdaj dva filma. Drugi je: **Her name came on arrows**. Prikazuje v živo sestanek Mauricea Godeliera z domačini v njegovi hiši v Wonenari, ko se pogovarjajo o sorodstvenih zvezah pri Barujih. Ob koncu omenjene študije je natisnjen kompletni, transkribirani govorni del zvočnega zapisa obeh filmov, kar je ameriške antropologe naučila Margaret Mead.

Drugi tekst, ki dobro predstavi odprta vprašanja vloge filma v etnologiji oz. antropologiji, je že omenjeni referat iz Vancouvra: **Anthropological Perspectives in the Pro- duction of ethnographic film and video for general public audiences**. Govori o izkušnjah pri izdelavi TV serije o Maringih, za RAI, iz obsežnega novogvinejskega gradiva. Osem 27 minutnih oddaj (približno 2000 m filma) je bilo treba izbrati in oblikovati v celoto iz 35.000 m grobega gradiva. Allison opisuje svoje dvome, ali je sploh mogoče prenesti antropološko razumevanje neke kulture, ki ga vsebuje raziskovana dokumentacija, širšemu krogu gledalcev s pomočjo TV medija, ki je izrazito zahodnjaš- ko civilizacijsko sredstvo. To je vprašanje medija. S tem

v zvezi nakazuje več dilem. Na prvem mestu je bojazen, da selekcija, ki jo opravi filmski montažer, prekine tok dokumentarnega posnetka, ki se je najbolj približal antropološkemu razumevanju preučevane kulture, že zaradi osebne navzočnosti antropologa pri snemanju. Sicer pa iskreno ugotavlja, da "objektivnosti" tudi na filmu pač ne more biti, saj kamera ne zajame 360 stopinj zornega kota in vsak kameraman mora opraviti neko selekcijo realnosti.

Nadalje govori o naravnosti evropskega očesa, ki rado vidi tisto, kar ve, ne pa tistega, kar se v resnici dogaja v realnosti ali na platnu. Kaj pa se v resnici dogaja? Ali niso pri tem tudi antropologi žrtve svoje specializirane izobrazbe? Citira neko omembo Margaret Mead o razliki med dejstvi (facts), ki jih lahko prikaže vsak soliden etnografski film, in resnico, ki jo prikazujejo le zelo redki filmi. Proti koncu pravi:

"Moja rezerviranost do 'filmske industrije' se je pokazala za utemeljeno. Razlika med raziskovalno dokumentacijo in filmom za širšo publiko je večja in trdovratnejša, kakor sem si lahko predstavljala. Poučila sem se, da edini način, kako priti temu problemu do konca, ni izobgibanje konfrontaciji, ampak preprosto sprejetje te skušnje in postopna pojasnitev, v čem so razlike in zakaj sploh obstajajo."

"Začela sem se zavedati dejstva, da se kot akademsko izobražena lahko poučim o nečem z branjem. Pred časom sem si mislila, da je za izdelavo zadovoljujočega filma potrebno samo pojasnilo, 'kako filmati' (v tehničnem smislu). Toda film, naj bo za raziskovanje ali za širšo publiko, je kompleksen medij in če mu pristopimo z akademsko izobrazbo, ga nismo usposobljeni uporabljati tako kakor smo to usposobljeni z besedo. Težko se naučimo razširiti našo sposobnost opazovanja in dela v slikah."

Dvodnevni seminar, ki sta ga imela zakonca Jablonko na Filozofski fakulteti, so obiskovali večinoma študentje etnologije, nekateri diplomirani etnologi in gostje iz drugih strok. Predvajani so bili štirje filmi iz različnih obdobj vizualnega raziskovanja Nove Gvineje. Zlasti je bila zanimiva primerjava nemega, nezmontiranega gradiva, s kopijo montirane in ozvočene verzije istega gradiva.

Zanimanju za njun nastop sta se zakonca Jablonko oddolžila tako, da sta Avdiovizualnemu laboratoriju pri ZRC SAZU poklonila kopiji svojih najuspešnejših filmov (To find the Baruya story in Her name came on arrows), Oddelku za etnologijo na FF pa študijske tekste k filmoma.

Gostovanje Jablonkovih v Ljubljani so s skupnimi močmi pripravili: Avdiovizualni laboratorij ZRC SAZU, Filozofska fakulteta in SED.

Naško Križnar

KNJIŽNE OCENE IN POROČILA

TRADITIONES 10—12 Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje (1981—1983). Ljubljana, SAZU — Razred za filološke in literarne vede, 1984. 300 str., ilustr., povzetki v nemškem jeziku.

Trojna številka Traditiones (10—12), zbornika Inštituta za slovensko narodopisje pri Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU, z obsegom in vsebino zapolnjuje vrzel, ki je nastala v objavljanju etnoloških razprav, odkar je pred letom izšla deveta številka. Branja, kakršnega prinaša pričujoči zvezek, si v prihodnje želimo več in redneje. Traditiones so namreč edina znanstvena etnološka periodična publikacija, odkar Slovenski etnograf ne izhaja, Glasnik Slovenskega etnološkega društva pa je predvsem informativno glasilo.

Spisi, zbrani pod razdelkom Razprave, posreduje raziskovalne izsledke o duhovni, družbeni in materialni kulturi, hkrati pa kažejo, da taka delitev v etnologiji zgublja pomen. Razprave jo namreč presegajo — obravnavani kulturni pojavi so predstavljeni in analizirani v širšem življenjskem kontekstu, ki šele omogoča njihovo ustrezno etnološko razumevanje.

Inja Smerdel v razpravi "Soseska vasi Selce" na Notranjskem objavlja spoznanja o pomenu, ki ga je imela skupnost — "soseska" — lastnikov skupnega zemljišča na gospodarjenje, družbena razmerja in življenjski utrip v vasi. Pojav, ki je bil doslej obravnavan le v pravni etnologiji in pri preučevanju lokalnih skupnosti, avtorica analizira kot bdeči mehanizem patriarhalne zavesti nad vsakdanjimi opravili, vrednotami, sankcijami. Dolga desetletja je vzdrževal polariziranost med bogatimi in revnimi, med starim in novim, ščitil ustaljene vrednote, pravila vedenja in obstoječo socialno strukturo. Izhodišče, da je za razumevanje sedanjosti treba poznati preteklost, omogoča pojasnitev "nevidne oblasti" generacije gospodarjev, ki v povojnih življenjskih razmerah počasi usiha, z njo pa tudi trdnost vaše skupnosti.

Stari zapisi, ustna pričevanja in ohranjene oblike so Angelosu Bašu v razpravi "Poljši lov na Slovenskem" omogočili rekonstrukcijo pomena poljšega lova za domače gospodarstvo. Koristi so se kazale v razmeroma velikem zaslužku od prodaje kožic, v prehranbenem oziru — polšje meso je bilo v času jesenskega lova pogosto na mizi, pa tudi pozimi je nasoljeno velikokrat nadomestilo pomanjkanje, mast pa so uporabljali v domačem zdravilstvu. Zaradi urejenejših gozdov je v povojnem času polhov manj, vse manj gospodinjstev živi od kmečke dejavnosti, odkupne cene kožic so nizke. Zato se polharjenje ohranja bolj kot šport in na Notranjskem kot turistična zanimivost, družabna priložnost in kulinarčna posebnost.

Niko Kuret z razpravo "Liki 'starcev' med maskami jugozahodne in srednje Evrope" nadaljuje svoje izčrpno raziskovanje mask. Na osnovi primerjalnega gradiva, virov, objavljenih raziskav in seveda še danes živih mask v drugih evropskih in balkanskih deželah in pri nas dokazuje kontinuiteto manističnih antropomorfnih in zaomorfničnih in agrarno kulturnih mask, ki so se kljub številnim oblikovnim in pomenskim spremembam ohranile do danes.

"Drabosnjakov pasijon: primerjava med dvema oblikama postavitve (1982—83 in ca. 1900—1933)" je prispevek Jurija Fikfaka, ki posega v raziskovanje ljudskega gledališča. S primerjavo strukture besedila uprizoritve iz začetka stoletja in posegov v čas prireditve, prizorišče, nastopajoče, kostumografijo, dramaturške trike v novem ekonomiziranem in stiliziranem besedilu opozarja na spremembo religiozne v narodno in kulturno funkcijo uprizoritve Drabosnjakovega pasijona, hkrati pa na drugačno recepcijo. Ob tem pušča v razmislek odprti